Nowa reforma „Kompas Jutra" w praktyce nauczyciela historii. Materiał szkoleniowy

I. Reforma26 „Kompas Jutra” – najważniejsze zmiany i kluczowe elementy w edukacji historycznej:

1. **Wiedza historyczna** jest bazą, którą uczeń ma wykorzystywać do analizowania, interpretowania, wyjaśniania, wnioskowania i argumentowania. Ta baza tworzy **kod kulturowy,** czyli zestaw dat, wydarzeń, pojęć i postaci, potrzebna m. in. do dalszej edukacji, odbioru tekstów kultury i komunikacji. Wiedza ma być podstawą rozwijania umiejętności historycznych i działania.
2. **Rozwijanie myślenia historycznego.** Dociekanie: „skąd to wiemy?”, „jakie mamy dowody?”, „jak to wyjaśnić?”, „jak to postrzegał król/chłop/polski poseł/szwedzki dowódca? Czy możliwe są różne interpretacje?”.

   Ważne staje się dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych, przestrzenno-czasowych oraz wpływu przeszłości na współczesność.
3. **Źródła i teksty kultury jako materiał do samodzielnego dociekania.** Tekst źródłowy, mapa, fotografia, ikonografia, dane statystyczne, film, komiks, gra czy obiekt historyczny to materiał, na podstawie którego uczeń uczy się pracy ze źródłem: analizowania, interpretowania, stawiania pytania i formułowania wniosków.
4. **Nacisk na historię lokalną, regionalną, dziedzictwo kulturowe regionu.** Uczeń ma dostrzegać, że historia jest obecna w jego miejscowości, przestrzeni publicznej, zabytkach, miejscach pamięci i otaczającym go dziedzictwie.
5. **Historia nie tylko polityczna.** Historia nie ogranicza się do historii politycznej – uwzględnia także historię społeczną, gospodarczą, kulturę, życie codzienne oraz dzieje lokalne i regionalne.
6. **Samodzielność ucznia.** Większego znaczenia nabiera **samodzielność ucznia**: zadawanie pytań, poszukiwanie i weryfikowanie informacji, analiza źródeł, dyskusja, formułowanie własnych opinii i ich uzasadnianie. Rola nauczyciela coraz częściej polega na projektowaniu sytuacji, w których uczeń sam dochodzi do wniosków.
7. **Doświadczenia edukacyjne – „nauczanie przez działanie”.** Historia ma stwarzać okazje do praktycznego wykorzystania wiedzy i umiejętności. Mogą to być działania indywidualne lub grupowe: badanie lokalnego zabytku, debata, analiza gry historycznej, poznawanie tradycji regionu czy przygotowanie działania upamiętniającego.
8. **Mniej metod podających, a więcej angażujących i problemowych,** przy zachowaniu wiedzy przedmiotowej i samodzielnej pracy ucznia ze źródłami.
9. Nie oczekujemy od ucznia klasy IV tego samego poziomu samodzielności analitycznej co od ucznia klasy VIII – wymagania są projektowane progresywnie.

Ważne! Nie chodzi o to, żeby uczeń wiedział mniej. Chodzi o to, żeby tą wiedzę wykorzystać! Nowa podstawa nie wymaga, aby każda lekcja była projektem, debatą czy pracą grupową. Nauczyciel nadal przekazuje, porządkuje i wyjaśnia wiedzę – ale projektuje również sytuacje, w których uczeń tę wiedzę wykorzystuje.

Przykłady – polecenia dla ucznia:

a. „Zaplanuj wycieczkę po starożytnym Rzymie. Przygotuj listę atrakcji i napisz, dlaczego nie można pominąć tego obiektu”.

b. „Jesteś mieszkańcem Brzeska, trwa okupacja niemiecka. Jakie masz możliwości, aby włączyć się w walkę z okupantem?”

c. Pokaż jedno wydarzenie z różnych punktów widzenia np. zjazd w Gnieźnie wg Kroniki Thietmara i Galla Anonima ((krytyczna analiza źródła). Zapytaj uczniów: „Czy możemy bezkrytycznie zaufać tym kronikarzom?”

d. „Przynieście rodzinną pamiątkę (lub zdjęcie). Dowiedzcie się, do kogo należała, jaka historia się z nią wiązała, dlaczego jest ważna dla Twojej rodziny”.

e. Wyświetl uczniom fotografie i relacje i poproś, aby napisali fragment pamiętnika (mogą losować role robotnika, dziecka z rodziny robotniczej, właściciela fabryki).

Zmiany w podstawie programowej historii - przykłady

1. Historia lokalna oraz legendy (warsztat historyka):

Stara podstawa	**Nowa podstawa**
Uczeń w odniesieniu do historii lokalnej: - **poznaje** historię i tradycje swojej okolicy i ludzi dla niej szczególnie zasłużonych; **- zna** lokalne zabytki i **opisuje** ich dzieje. **- Odróżnia** historię od dziejów legendarnych.	**Uczeń:** **- przedstawia** historię swojej okolicy, **wymienia** postacie szczególnie dla niej zasłużone i **identyfikuje** formy ich upamiętnienia; **- wskazuje** wybrane zabytki historyczne w swoim regionie, **wyjaśnia** ich znaczenie i konieczność ich ochrony; **- przedstawia** legendy związane ze swoją okolicą i **wskazuje** w nich elementy poświadczone historycznie i fikcyjne; **- wskazuje podobieństwa i różnice** między historią a fikcją literacką i dziejami legendarnymi” (warsztat historyka).

Na czym polega zmiana?

Nowa podstawa: Praca z legendą jako punkt wyjścia do zebrania informacji o dziejach lokalnych i analizy źródeł.

Na lekcji wraz z uczniami:

- Przeczytamy legendę związaną z naszą miejscowością.
- Zaznaczymy elementy, które możemy zweryfikować za pomocą dostępnych materiałów (źródeł historycznych).
- Zastanowimy się, co legenda mówi nam o dziejach naszej miejscowości?.

  Zadanie może być elementem pracy metodą projektu! (np. tydzień projektowy).

2. Refleksja nad historią jako nauką:

Stara podstawa	Nowa podstawa
Uczeń: - **wyjaśnia,** na czym polega praca historyka; - **wskazuje** sposoby mierzenia czasu i **posługuje się pojęciami** chronologicznymi; - **rozpoznaje** rodzaje źródeł; - **odróżnia** historię od dziejów legendarnych.	Uczeń: **- wyjaśnia**, na czym polega praca historyka i skąd czerpiemy wiedzę o przeszłości, **używając pojęć:** źródło historyczne i **wiarygodność źródła;** **- podejmuje próby** zdobycia informacji o przeszłości, **korzystając ze źródeł** historycznych;
Wniosek: To w dużej mierze są czynności typu: WIEM / ROZPOZNAJĘ / WYJAŚNIAM.	Wniosek: Nie tylko uczymy, czym jest źródło. Uczeń zaczyna źródła używać do poznawania przeszłości.

Nowa podstawa – uczeń jako historyk

Polecenia i pytania dla ucznia:

- Masz trzy materiały dotyczące wydarzenia:

  a. różnorodne (pokazujemy, że historię możemy badać za pomocą wielu źródeł np. tekst, fotografia, przedmiot, nagranie dźwiękowe);

  b. jednorodne (3 krótkie teksty napisane z różnych punktów widzenia) – warto, jeśli chcemy pokazać uczniowi różne perspektywy – wstęp do rozmowy na temat intencji autora;

  Zastanów się:

- Czego możemy się z nich dowiedzieć?
- Które informacje możemy uznać za bardziej wiarygodne?

- Czego nadal nie wiemy?
- Skąd możemy się dowiedzieć tego, czego nie wiemy?

Taką lekcję warto połączyć z poznawaniem dziejów lokalnych (miejsce dobrze znane uczniom)!

Dominujące czasowniki operacyjne: wykorzystuje wiedzę, pracuje ze źródłem, wyjaśnia, interpretuje, argumentuje, bada własne otoczenie i interpretuje jego znaczenie, weryfikuje przekaz za pomocą źródeł.

3. Starożytna Grecja

Stara podstawa – Uczeń:	Nowa podstawa – Uczeń:
- **lokalizuje w czasie i przestrzeni** cywilizacje Starożytnego Wschodu oraz cywilizacje starożytnej Grecji i Rzymu; - **charakteryzuje system wierzeń** w Egipcie, Grecji i Rzymie, religię starożytnego Izraela; **wyjaśnia różnicę** między politeizmem a monoteizmem; - **umiejscawia w czasie i zna** różne **systemy sprawowania władzy** oraz **organizację społeczeństwa** w Egipcie, Atenach peryklejskich i Rzymie; - **charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia** kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze;	- opisuje społeczeństwo ateńskiej polis w czasach Peryklesa, używając pojęć: agora, Akropol, demokracja, miasto-państwo, obywatele; - **analizując mapę historyczną**, **wyjaśnia** wpływ warunków naturalnych Grecji na funkcjonowanie społeczeństwa, a także **wskazuje na mapie współczesnego świata** zasięg cywilizacji greckiej; - **przedstawia osiągnięcia** cywilizacji greckiej, używając pojęć: demokracja, filozofia, igrzyska olimpijskie, mitologia, teatr i **wyjaśnia jej wpływ na współczesną Europę** – moduł filozoficzny, moduł kultura.

1. Jak można zrealizować wymaganie „Przedstawia osiągnięcia cywilizacji greckiej (…) i wyjaśnia jej wpływ na współczesną Europę" w duchu reformy Kompas Jutra?

Można dać uczniom kilka materiałów:

zdjęcia budowli nawiązujących do architektury greckiej,
fragment tekstu o demokracji / fragment współczesnej konstytucji RP,
fragment dramatu,
zdjęcie z przedstawienie teatralnego
zdjęcie współczesnych igrzysk olimpijskich,
krótki fragment tekstu filozoficznego,
współczesne przykłady odwołania do mitologii

Polecenie: Przeanalizuj materiały i wskaż, które elementy współczesnej Europy mają swoje źródła w kulturze greckiej. Do każdego przykładu podaj dowód z materiału. Następnie wyjaśnij, na czym polega ten związek.

Co musi uczeń?

WIEDZIEĆ → ROZPOZNAĆ → ANALIZOWAĆ → POWIĄZAĆ → WYJAŚNIĆ

2. Inna propozycja - misja badawcza.

Polecenia i pytania dla ucznia:

Misja: Grecy są wszędzie!

Wyobraź sobie, że jesteś młodym badaczem dziedzictwa Europy. Otrzymujesz zestaw współczesnych zdjęć, tekstów i innych materiałów. Twoim zadaniem jest odnaleźć w nich ślady starożytnej Grecji (możemy dać uczniom źródła wyłącznie do rozpoznawania dorobku Grecji, ale możemy też pomieszać je z przykładami poznanych już wcześniej cywilizacji).

Pracując w parze lub małym zespole:

a. Odkryjcie – znajdźcie w materiałach elementy, które mają związek ze starożytną Grecją.
b**. Zidentyfikujcie** – ustalcie, z jakim osiągnięciem lub elementem kultury greckiej są związane.
c**. Znajdźcie dowód** – wskażcie konkretny fragment tekstu, szczegół obrazu lub inną informację, która potwierdza Wasze rozpoznanie.
d**. Wyjaśnijcie związek** – dokończcie zdanie: **„Starożytni Grecy mają wpływ na współczesną Europę, ponieważ…”**

3. Praca z mapą: „analizując mapę historyczną, wyjaśnia wpływ warunków naturalnych Grecji na funkcjonowanie społeczeństwa”

Polecenia i pytania dla ucznia:

Wyobraź sobie, że jesteś doradcą mieszkańców starożytnej Grecji. Na podstawie mapy:

- wybierz jedno miejsce, w którym warto się osiedlić,
- zastanów się, czy mieszkańcy tego miejsca będą mogli łatwo komunikować się z innymi mieszkańcami półwyspu. Co ułatwi, a co utrudni komunikację?
- zastanów się i doradź mieszkańcom, co mogą zyskać dzięki górom, wyspom i dostępowi do morza, a co będzie dla nich utrudnieniem.

  Przedstaw swój wybór i podaj dwa argumenty oparte na mapie.

Uczeń:

analizuje mapę → wybiera → wykorzystuje informacje → łączy warunki geograficzne z życiem ludzi → argumentuje.

4. Powstanie kościuszkowskie

Stara podstawa – Uczeń:	Nowa podstawa – Uczeń:
przedstawia przyczyny i skutki powstania kościuszkowskiego;	- wyjaśnia specyfikę i skutki powstania kościuszkowskiego, używając pojęć: insurekcja, kosynierzy, Naczelnik

	Powstania, w tym uwzględniając postać Tadeusza Kościuszki; - podaje daty wybuchu powstania kościuszkowskiego i III rozbioru Rzeczypospolitej oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń; - analizując mapę historyczną, przedstawia zasięg powstania kościuszkowskiego, III rozbioru Rzeczypospolitej oraz losy własnej lub wybranej miejscowości w okresie rozbiorów Rzeczypospolitej; - analizując teksty kultury, przedstawia program społeczny insurekcji kościuszkowskiej i podejmuje próbę oceny jego atrakcyjności dla różnych grup społecznych; - analizując źródła, na wybranych przykładach ocenia postawy różnych grup społecznych wobec powstania kościuszkowskiego; - analizując teksty kultury, ocenia znaczenie powstania kościuszkowskiego w polskiej pamięci historycznej – moduł kultura.

Przejście od jednego ogólnego wymagania: **„przedstawia przyczyny i skutki”** do całego zestawu działań ucznia: praca z mapą, źródłami i tekstami kultury, różne perspektywy społeczne, pamięć historyczna, a także odniesienie do własnej miejscowości.

Jak można zrealizować te wymagania?

1. „Zostań doradcą Kościuszki” – specyfika i skutki powstania

Wymaganie: uczeń wyjaśnia specyfikę i skutki powstania, używając pojęć: insurekcja, kosynierzy, Naczelnik Powstania.

Polecenia i pytania dla ucznia:

Kościuszko potrzebuje Twojej pomocy!

Przygotuj krótką wiadomość dla Polaków, zachęcającą do udziału w powstaniu. Użyj argumentu, że to powstanie jest wyjątkowe, ale musisz napisać dlaczego. W swojej odpowiedzi wykorzystaj słowa: **insurekcja, kosynierzy, Naczelnik.**
Otrzymujesz trzy źródła, które wykorzystasz do napisania wiadomości.

Uczeń: analizuje → wybiera informacje → wykorzystuje pojęcia → wyjaśnia.

2. „Co wydarzyło się w moim regionie?" (w zależności od miejsca zamieszkania uczniów może to być miejscowość lub region)

Wymaganie: analiza mapy, zasięg powstania i III rozbioru, losy własnej lub wybranej miejscowości.

Polecenie: Historyczny detektyw: Jest rok 1795. Rzeczpospolita właśnie znika z mapy. Otrzymujesz mapę przedstawiającą zasięg powstania kościuszkowskiego i III rozbioru.

Twoje zadanie: Znajdź na mapie swoją miejscowość lub najbliższą miejscowość zaznaczoną na mapie. Ustal, w granicach którego zaboru znalazła się po III rozbiorze. Przygotuj krótką notatkę: **„Gdy w 1794 roku wybuchło powstanie…, mieszkańcy naszej okolicy…"**

Można zakończyć pytaniem: **Czy historia powstania kościuszkowskiego była również historią mieszkańców naszej miejscowości? Uzasadnij.**

3. „Czy ten program był atrakcyjny?"

Wymaganie: analiza tekstów kultury i ocena atrakcyjności programu społecznego dla różnych grup.

Każda grupa otrzymuje krótki zestaw materiałów. Polecenie: Jest rok 1794. Przedstawiciele różnych grup społecznych spotykają się, aby odpowiedzieć na pytanie: „Czy warto poprzeć insurekcję?" Waszym zadaniem jest ustalić: Co możemy zyskać? Czego możemy się obawiać? Następnie przygotujcie stanowisko: „Z punktu widzenia naszej grupy program insurekcji jest dla nas atrakcyjny / częściowo atrakcyjny / mało atrakcyjny, ponieważ…"

Po prezentacji grup można zastanowić się nad pytaniem: Czy jeden program społeczny może być jednocześnie atrakcyjny dla jednej grupy i nieatrakcyjny dla innej? (historyczna perspektywa).

4. Śledztwo historyczne

Wymaganie: analiza źródeł i ocena postaw różnych grup społecznych.

Polecenie: Otrzymujesz kilka źródeł przedstawiających różne postawy wobec powstania. Twoim zadaniem jest ustalić, jaką postawę przyjęli różni przedstawiciele narodu i dlaczego?

Następnie zastanów się: **„Czy możemy powiedzieć, że wszyscy Polacy tak samo oceniali powstanie? Udowodnij swoją odpowiedź, wykorzystując dwa źródła."**

5. Jak chcemy pamiętać o Kościuszce? Muzeum pamięci.

Wymaganie: analiza tekstów kultury i ocena znaczenia powstania w polskiej pamięci historycznej.
Polecenie: Wyobraź sobie, że przygotowujesz wystawę: „Kościuszko – bohater, symbol, człowiek?" Otrzymujesz kilka różnych materiałów: obraz, pomnik, fragment tekstu, fotografię, nazwę ulicy, plakat lub współczesny materiał kultury. Przy każdym materiale odpowiedz, w jaki sposób pokazuje Kościuszkę. Wybierz jeden materiał, który Twoim zdaniem najlepiej pokazuje znaczenie Kościuszki w naszej pamięci i uzasadnij swój wybór.

5. Początki państwa polskiego

Stara podstawa – Uczeń:	Nowa podstawa – Uczeń:
- przedstawia genezę państwa pierwszych Piastów oraz sytuuje je w czasie i przestrzeni - wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa chrystianizacji Polski - charakteryzuje rozwój monarchii Bolesława Chrobrego - charakteryzuje kryzys i odbudowę monarchii piastowskiej w XI w. - opisuje społeczeństwo Polski pierwszych Piastów	- przedstawia państwo Mieszka I, używając pojęć: drużyna, gród, książę, w tym uwzględniając postać Dobrawy - podaje daty chrztu Mieszka I i koronacji Bolesława Chrobrego oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń - analizując mapę historyczną, przedstawia rozwój terytorialny państwa pierwszych Piastów - opisuje różne metody poznawania przeszłości wykorzystywane do badań nad okresem wczesno-piastowskim

1. Misja dla doradcy księcia

Wymaganie:
Uczeń przedstawia państwo Mieszka I, używając pojęć: **drużyna, gród, książę**, uwzględniając postać Dobrawy.

Polecenie dla uczniów: Jest X wiek. Jesteś doradcą Mieszka I. Przygotowujesz dla posłów księcia krótką wizytówkę jego państwa tak, aby pokazać, że jest zasługuje on na uznanie w Europie. Otrzymujesz kilka materiałów: ilustrację grodu, rekonstrukcję drużyny, fragment źródła i mapę.

Musisz wziąć pod uwagę: Gdzie znajduje się państwo Mieszka, jakie ma zasoby, kto pomaga księciu sprawować władzę? Jaką rolę pełni książę? Jakie miał osiągnięcia? Jakie znaczenie miało przyjęcie chrztu? Na koniec przedstaw państwo Mieszka I w kilku zdaniach, wykorzystując słowa: gród, drużyna, książę.

2. Dwie daty, które zmieniły państwo

Na osi czasu pojawiają się tylko dwie daty: 966 i 1025. Uczeń dopisuje do nich wydarzenia. Przy każdej dacie musi dokończyć zdanie: „To wydarzenie było ważne, ponieważ…”

3. „Na tropie Piastów” – jak poznajemy przeszłość?

Uczeń opisuje różne metody poznawania przeszłości wykorzystywane do badań nad okresem wczesnopiastowskim.

Polecenie: „Skąd historycy to wiedzą?”

Otrzymujesz zestaw materiałów: fragment kroniki, relacji, mapę, fotografię lub plan grodu, zdjęcia elementów kultury materialnej.

Uzupełnij zdanie:

a. **Kronikarz napisał…**
b. **Archeolodzy odkryli…**
c. **Mapa pokazuje…**
d. **Badanie zabytku (przedmiotu) pozwoliło ustalić…**

Potem zastanów się:

- Co możemy z niego dowiedzieć się z tych przykładów o przeszłości?

- Czy te źródła wiedzy są obiektywne?

- Czy historyk może oprzeć wnioski tylko na jednym lub dwóch źródłach?

- Gdybyś mógł, jakie źródło informacji chciałbyś zdobyć/zobaczyć dodatkowo?

Wybierając zestaw poleceń na lekcję należy pamiętać o stopniowym wdrażaniu ucznia do pracy z różnymi typami źródeł historycznych.

Oprac. Katarzyna Janiczek - nauczyciel doradca metodyczny